

Ang Pagtanggol kay Marian Rivera Ukol sa Isyung Pantrapiko Bilang Epekto ng *Celebrity* sa Ugali at Pag-iisip ng Tagahanga

Lara Samantha R. Mendiola

Alexandra Dominique B. Glorioso

Christine Jashleen S. Nañadiego

Abstrak

Nang ipinahayag ni Marian Rivera ang kaniyang pananaw ukol sa isyung trapiko sa Pilipinas—na ito ay matagal nang nangyayari—at naiparating na wala nang magagawa ang mga mamamayan maliban sa gawin na lamang “me time” ang oras, lumaganap sa social media ang mga kritisismo sa kaniyang pribilehiyong sagot. Nang kumalat ang kontrobersya, ipinagtanggol siya ng maraming mga tauhan sa internet, kalakip na ang kaniyang mga tagahanga, sa pamamaraan ng paggamit ng mga pangangatwirang kakaiba ang lohika o walang saysay ukol sa isyung trapiko, gaya ng pagtawag sa mga kritiko bilang “shunga” o sinasabihang “makikitid ang utak” sa halip nang magbigay ng argumentong makadadagdag sa diskurso. Itinalakay ng pananaliksik na ito ang lohika at pag-iisip ng ilan sa kaniyang mga tagahanga sa kanilang pagtanggol sa kaniya sa Twitter at gagamitin ito bilang halimbawa at basehan ng pagpapaliwanag ng pag-iisip at kaugalian ng iba pang mga grupo ng tagahanga o fandom. Sa pamamaraan ng pagsuri ng pangyayaring ito, natuklasan ang ideya na mayroong impluwensiya sa pag-iisip ng mga tagahanga ang sikat na iniidolo sa pagkakaroon ng pagkiling at pagiging kakaiba ng lohika ng kanilang pangangatwiran. Sa pagsuri gamit ng parasocial na relasyon ng celebrity at tagahanga, napalalim ang pagunawa sa koneksyon na nabubuo sa pagitan ng dalawa at ang paglaganap nito dahil sa babad na paggamit ng social media. Sa huli, itinalakay ng papel ang pag-abot ng impluwensiya ng mga idolo sa labas ng showbiz patungo sa mga isyung panlipunan at ang kapangyarihan nilang mausog ang pananaw ng kanilang tagahanga ukol sa sarili nilang opinyon.

Mga Panandang Salita

traffic, Marian Rivera, fandom, smart-shaming

Introduksiyon sa Isyung Pantransportasyon sa Pilipinas

Ang isyung trapiko sa Pilipinas ay nakakaapekto sa lahat ng antas ng kabuhayan. Wala itong pinipili maliban na lamang kung helicopter ang gamit bilang transportasyon (Osi). Subalit, kumpara sa mga katauhan mula sa middle class o panggitnang antas ng pamumuhay, mas malaki ang epekto ng isyu na ito sa buhay ng mga masa. Wala silang mga pribadong kotse o drayber upang dalhin sila sa trabaho o paaralan. Kinakailangan nila gamitin ang mga pamamaraan ng pampublikong transportasyon katulad ng MRT, LRT, dyip, tricycle, at iba pa. Datapwat, ang mga pamamaraan na ito ay hindi tiyak kung maayos, ligtas, o mabilis. Hindi na kakaibang makarinig na may parte ng MRT o LRT na biglaang nasira dahil sa mababang kalidad ng mg ito. Isang halimbawa ang pangyayari kung saan nasuspende ang LRT 2 dahil nasunog ang kaniyang power rectifiers (Pascual). Marami ring kaso ng pag-holdap o pagdurukot na nararanasan ng mga commuter na dahil sa sobrang madalas na pagganap nito, hindi na ito inuulat sa mga news broadcast. Higit pa rito, mabagal at nakakaaksaya ng oras ang buong proseso ng paggamit ng pampublikong transportasyon. Simula palang ng 5 ng umaga ay nagkakaroon na ng rush hour traffic sa EDSA na dulot sa maagang paggising ng mga commuter para maagapan ang pag-agaw sa posibleng upuan sa jeep o mahabang pila para sa tricycle (Boo).

Ang Isyung Trapiko Bilang Sintomas ng Mabagal na Pag-unlad ng Impraestruktura ng Lipunang Filipino

Kahit ang administrasyong Aquino ay tinawag ang kaniyang sarili bilang “Tuwid na Daan”, maraming aspekto pa rin ang magpapakita na ang Pilipinas ay kinailangang dumaan sa daang malubak o kaya naman lumiko sa daang walang katiyakan. Ayon kay Michael Brown sa kaniyang artikulong A Strategy of Governance for the Next Six years, ang Pilipinas ay dysfunctional o may mali sa sistema sa napakaraming paraan. Makikita ito sa malaking pansin na ibinibigay sa pera ng bansa na pati ang serbisyo ng pulis ay kailangan pang bayaran. Dahil ang mga batas, alituntunin at proseso ay hindi epektibong naipapatupad, ang mga isyu na may kaugnayan sa korapsiyon, ekonomiya at impraestruktura ay laganap. Sa katunayan, sa kaniyang pamamalagi sa Pilipinas, isa sa kaniyang mga nasaksihan ang magulong trapiko sa bansa (Brown). Sa administrayong Duterte naman, ang programang Build, Build, Build ang nagsisilbing solusyon sa mabagal na pag-unlad ng impraestruktura. Ang layunin nito ay taasan ang badyet para rito at palaguin ang industriya na magdadala ng pag-unlad sa usaping trabaho at kabuhayan ng mga Filipino. Kasama na rito ang pagpapatayo ng: (1) Subic-Clark

Railway, (2) North-South Railway na nagdudugtong ng Los Baños, Laguna at Tutuban, at Manila at Clark Freeport, (3) Industrial park sa Clark, Pampanga at (4) mas pinalawak na Clark International Airport (Mawis). Subalit, maraming nagiging antala sa programang ito kagaya na lamang ng kawalan ng espasyo, lakas-pantao at sapat na pondo. Dahil matagal maisaayos ang mga imprastruktura sa Pilipinas, hindi lamang ang pagdami ng ginagawang kalsada ang nakaaapekto sa trapiko ngunit pati na rin ang pagdami ng mga kotse sa kalsada. Kaya naman, ang trapiko ay patuloy na nararanasan dahil sa matagal na pag-unlad ng imprastruktura sa buong bansa (“Bad to Worse”).

Sinubukan ni Salvador Panelo, ang opisyal na tagapagsalita ng pangulo, ang pagsakay sa mga pampublikong transportasyon kagaya ng dyip at motorsiklo mula New Manila hanggang sa Malacañang Palace. Kahit siya ay umalis ng 5:18 ng umaga, inabot siya ng halos apat na oras bago makarating. Kung siya pa ay sumakay ng LRT o MRT, mas magiging matagal pa ang kaniyang biyahe dahil sa napakahabang pila sa mga ito. Para sa kaniya, mayroon nga talagang isyung pantrapiko sa Pilipinas at hindi sapat ang paggising nang maaga. Ang trapiko ay walang pinipiling uri ng tao dahil lahat ay nakararanas nito. Ang mga mayayaman lamang ay mas maraming maaaring mapiling paraan at ang mga hindi nakaaangat ay napipilitang magtiis sa kung ano ang meron. Dahil dito, tumaas ang bilang ng mga OFW o Overseas Filipino Workers. Sila ay tinaguriang mga heroic workers noon sa Pilipinas na nangangarap ng mas maayos na oportunidad na magtrabaho sa ibang bansa at magkaroon ng mas maayos na daloy ng pamumuhay (Osi).

Sa kabilang dako, kamakailan lang, si Marian Rivera ay nag-trending sa social media lalo na sa Twitter at naging paksa ng mga balita dahil sa opinyon na binitawan hinggil sa isyung pantrapiko ng Pilipinas. Ayon kay Marian Rivera, wala naman nang rason upang magalit o mainis dahil sa trapiko. Hindi na dapat pa sayangin ang oras sapagkat matagal nang meron nito. Iminungkahi niya na kung may lakad o pupuntahan, dapat lamang na pumunta nang mas maaga. Dagdag pa dito, maraming maaaring gawin kagaya ng paggamit ng cellphone, pagsusulat at iba pa. Ito, para kaniya, ay panahon para sa sarili o “me-time.” (Afinidad-Bernardo).

Si Marian Rivera Bilang Isang Maimpluwensiyang Tauhan

Naantig ang mga puso ng mga manonood sa teleseryeng *MariMar* na ginawa ng GMA Network bilang adaptasyon ng telenovela mula sa Mexico sa direksiyon ni Joyce Bernal at Mac Alejandre noong taong 2007 (“Marimar: 2007 TV Series”). Ito ay umiikot sa buhay ni Marimar, isang dalagang ayon nga sa pambungad na

awitin ay “simple at mahirap ngunit mayroong mga pangarap” (“Marimar Lyrics by Regine Velasquez”). Sa koneksiyon at kilig na ipinadama ni Marimar at Sergio sa kanilang mga tagasubaybay, mapapasigaw nga talaga sila ng “Marimar, Aw!”. Ngunit, sino nga ba talaga ang babae sa likod ni Marimar?

Si Marian Rivera Gracia-Dantes o mas kilala bilang Marian Rivera ay isang 35 taong gulang na aktres, endorser at modelo na pinanganak sa Madrid, Spain noong Agosto 12, 1984. Sa edad na tatlo, naghiwalay ang kaniyang mga magulang na sina Francisco Javier Gracia Alonso, isang Espanyol, at Amalia Rivera, isang Pilipina kung kaya dinala siya sa Pilipinas at lumaki sa kaniyang lola. Nagdalaga ang kilalang aktres sa Bacoor, Cavite at nakapagtapos ng Bachelor of Arts in Psychology sa De La Salle University Dasmariñas (“Marian Rivera Biography”). Sumikat si Marian Rivera-Dantes sa kaniyang pagganap bilang Marimar sa teleseryeng *Marimar*, at naging kilala sa larangan ng pag-arte at pagsayaw. Dito rin niya unang nakatambal ang kalahati ng loveteam na DongYan at ngayon ay kaniyang asawang si Dingdong Dantes. Sa ilalim ng TAPE Inc., marami pa ang sumunod na proyekto para sa kaniya kabilang na ang *Dyesebel* (2008), *Darna* (2009) at *Endless Love* (2010). Siya nga rin ay nagkaroon ng sariling variety show na pinamagatang *Marian* kung saan sinurpresa siya ng alok sa pagpapakasal sa harap ng live television audience noong 2014. Sa kasalukuyan, sila ay may dalawang anak na sina Zia at Baby Ziggy (“Marian Rivera”).

Kahit siya ay may pamilya na, siya pa rin ang tinaguriang Primetime Queen. Ngunit sa isang panayam kasama ang PEP Ph, sabi niya na ito ay isang titulo lamang at ang tunay na mahalaga ay ang ginagawa ng isang tao. Ang titulo na ito ay binigay lamang ng GMA Network sa kaniya dahil ito ay kaniyang pinaghirapan. Ginamit niya ang kaniyang potensyal at minahal nang sobra ang kaniyang trabaho. Dagdag niya, “Mahal mo yung trabaho mo, doon sa trabaho mo maraming nagmamahal sa iyo”. Isa ito sa mga dahilan kung bakit minahal siya hindi lamang ng kumpanyang nabanggit ngunit pati ng kaniyang mga tagahanga dahil nasaksihan at naramdaman nila ang dedikasyon at pagmamahal niya sa kaniyang ginagawa (Llanes).

Maraming pang mga rason ang kaniyang mga taasubaybay kung bakit siya minahal at putuloy na sinusupportahan. Bago magsimula ang birthday episode ng *Marian* kung kailan hiningi ni Dingdong ang kaniyang kamay noong 2014, ang kaniyang pamilya at mga kaibigan ay ininterbyu ng GMA Network. Para sa kaniyang pamilya, siya ay napakabait kahit may kakulitan lamang noong bata pa siya. Sabi nga ng kaniyang ina, wala na siyang masabi sa kaniya bilang anak dahil nga napakabait niya. Sa panayam naman sa kaniyang pinakamalapit na mga kaibigan na sina Ana Faleo at Roxee B, sinabi nila kung gaano siya kapropesyonal

sa kaniyang trabaho. Sa totoo nga, pati linya ng ibang artista ay kabisado niya. Siya rin ay nakaayos at nakakain na bago pa ang oras ng kanilang trabaho. Kaya naman, marami nga raw silang natatapos dahil maaga rin siyang dumating lalo na tuwing may shooting. Para sa kanila, na kay Rivera na nga talaga ang lahat. Bukod sa pagiging mabait, siya rin ay tapat na kaibigan at maka-Diyos ayon sa kanila. Sa katunayan, siya ang naglapit kay Roxee sa Panginoon. Kahit maraming napagdaanan si Marian Rivera, siya ay nanatiling matatag at matibay sa kanilang mga mata. Kahit marami sa kaniyang mga pinagkatiwalaan at tinuring na kaibigan ang nanira sa kaniya, sina Ana at Roxee ay hindi nawala sa kaniyang tabi. Kahit hindi nga raw kasing dami ng iba ang kaniyang mga kaibigan, mayroon naman siyang dalawang kaibigang sasamahan siya sa kaniyang buhay may problema man o wala (Portillo).

Para sa kaniyang mga tagahanga, si Rivera ay napakabait hindi lamang sa kaniyang pamilya at mga kaibigan ngunit pati na rin sa kanila. Sa kaniyang Meet and Greet sa Franchise Expo ng NAILANDIA, isang nail salon at spa, na ginanap sa SMX Convention Center noong 2018, naipakita niya ang kaniyang pagmamahal sa mga sumusuporta sa kaniya. Sa katunayan, kinuha pa nga niya ang mga cellphone nila at kumuha ng selfie kasama siya. Ayon nga sa may-ari ng Nailandia, simula nang kinuha niya si Rivera bilang taga-endorso ng kaniyang negosyo, ang listahan ng mga franchise nito ay lalong lumaki (“Marian Takes Selfies with Fans”).

Sa isang banda, ayon sa artikulong What Marian Rivera’s Fan Base Reveals about Philippine Society ni Kate Natividad, si Rivera ay isang representasyon ng isang bahagi ng mga tao sa Pilipinas. Siya man ay mukhang elitistang may dugong dayuhan, sinasalita niya ang wika ng masang Pilipino. Mahahalata sa kaniyang pag-uugali na siya ay pinalaki sa kaugalian ng mga Pilipino kaya naging madali para sa mga tagahanga na mahalín siya. Ang mga tagahanga niya ay hindi napipilitang tangkilikin ang mga gawa ng ibang bansa lalo na dahil hindi naman ito malapit sa kanilang puso. Ang kaniyang ganda, kasama ng masaya at magandang ugali, ay naging kaakit-akit sa mga Pilipinong humahanga sa kaniya. Siya ay may pag-uugaling mula sa at para sa masa. Dahil dito, ang kaniyang mga tagahanga ay nakauugnay sa kaniya (Natividad).

Subalit, maraming mga tao ang kumontra at nagalit sa kaniyang opinyon ukol sa trapiko ngunit marami rin naman sa kaniyang mga tagasuporta ang pinagtanggol siya. Kabaligtaran ni Marimar na simple at mahirap, binigyan ng diin ang kaniyang pagiging mayaman at pagkakaroon niya ng pribilehiyo kumpara sa mga taong sumasakay sa mga pampublikong transportasyon (“‘Me Time’ Mo Mukha Mo!”).

Ang Kritisismo Laban sa Inilahad na Pananaw ni Marian Rivera

Dahil nga ang isyung trapiko sa Pilipinas ay kamakailang palala nang palala, tiyak na may kritika na lalabas laban sa sinabi ng aktres. Ang pangunahing kritika ay na ang kaniyang sinabi ay walang pagsasaalang-alang sa mga suliranin ng masa na idinudulot ng trapiko. Bilang celebrity, ang kaniyang mga sinasabi ay madalas tinututukan ng mamamayan sapagkat tinuturing ito na “dapat sundin” o gayahin upang maitulad ang buhay nila sa buhay ng may luho, ngunit tinututulan ang kaniyang komento dahil daw nagmula ito sa pananaw ng pribilehiyo na wala naman sa kaniyang mga tagahanga. Isa sa unang komentong lumaganap na nakakuha ng libo-libong likes at retweets ay ang sinabi ni Iris Vicencio, bukod pa sa ibang kritisismo ukol sa kaniyang pribilehiyong pagsagot at pagtungo sa isyu.

Marian Rivera really said this about the traffic issue in the Philippines. Well said by a matapobre, burgis, condescending, and apathetic person. She really hit the mark! She made such a great point! Pag mayaman ka nga naman, ang 3-4 hour traffic ay “me-time” lang para sayo! (Vicencio).

May kakulangan daw sa pakikisama at pakikiramay sa mga gumagamit ng pampublikong transportasyon na naghihirap sa pang-araw-araw na pag-commute ang pahayag ng aktres. Sa panahong laganap ang mga isyung panlipunan na palala nang palala at hindi nabibigyan ng sapat na solusyon, mahalaga ang opinyon ng mga mayroong impluwensiya gaya ng pulitiko at mas lalo na ang celebrity upang mabigyan ng pansin at malutas ang mga isyung ito. Gayunpaman, kapag kinukuhanan ang isang celebrity, gaya ni Marian Rivera, ng pananaw ukol sa isang isyu, nababahiran ito minsan ng kanilang pribilehiyo palibhasa ay maaaring ang pangunahing iniisip ng isang indibidwal ay ang kanilang pansariling karanasan.

Even if it was just about how THEY handle traffic, her response is very tone-deaf, she doesn't acknowledge the situations that people who are unlike her go through, it's ignorant and apathetic” (Vicencio).

The point is this: When you're a celebrity of Marian's stature, people will dissect your every word. She didn't mean anything bad by what she said. But the wording may have sounded a bit insensitive & coming from a place of privilege (Baraan).

Tinalakay rin ng mga kritisismo ang mismong pribilehiyo ng mga taong kayang ibale-wala ang kahirapan na idinudulot ng trapiko at ituring ito bilang “me-time” lamang; palibhasa ay hindi nakasalalay ang kita ng isang artista sa

bilang ng oras nila sa trabaho gaya ng maraming Pilipino na may regular na oras sa opisina, at hindi sila gaya ng ibang mga Pilipino na nakasabit sa labas ng dyip o nakasiksik sa loob ng LRT.

Marian Rivera can afford to be stuck in traffic for three to four hours. Her salary wouldn't get deducted by the number of hours she is tardy. This is the callousness her fame afforded her. Akala mo hindi naghirap. Umalwan lang sa buhay naging bulag na sa paghihirap ng masa (Karl).

Imbis na gamitin ng aktres ang kaniyang plataporma upang mabigyang-pansin ang isyu ng trapiko, ang nasagot niya sa tanong ay nagmukhang ignorante at walang konsiderasyon sa hirap ng ibang tao. Hindi man niya sinadya, naiparating ni Marian Rivera na dahil wala namang magagawa ang tao sa isyung trapiko, hayaan na lang ito mangyari, lalo na sa kaniyang sinabi na, “Kung may lakad ka, eh ‘di pumunta ka ahead of time para ‘di ka ma-trapik” (Afinidad-Bernardo).

Subalit hindi na sapat ang gumising nang maaga upang maiwasan ang trapiko sa Pilipinas, lalo na sa siyudad. Mayroong mga estudyanteng gumigising ng ikatlo nang umaga, madaling araw, upang umabot sa klaseng magsisimula ng 7:30 nang umaga. Sa kasalukuyang panahon, kung kailan naoobserbahan ang paglala ng trapiko, hindi na rin sapat ang pagiging kampante sa kalagayan ng lipunan, kaya nabigo ang ilang mga mamamayan sa sinabi ng aktres.

That mentality IS THE PROBLEM. Simply settling with bad traffic is what's making everyone complacent to fight it. Plus Marian should show some form of empathy for the plight of the daily commuter (@lovingmesoftly1).

Sa totoo lang a person with her reach could have helped this issue, if she wasn't so out of touch with reality she could've really said something that would've made people more aware of the crisis in this country (Vicencio).

Sapagkat ang talakayan ay maraming panig bilang ito ay tungkol sa isang isyung panlipunan at ang kasangkot at sentro ng debate ay isang sikat na tauhan, tiyak na mayroong mga sasagot at makikipagtalo sa mga kritika, at mayroong pagtatalong magaganap sa espasyo ng social media. Dahil nais protektahan ng mga tagahanga o kahit netizen lamang (sapagkat hindi lahat ng mga nagkomento ay masasabing Marianatic) ang imahe ng isang celebrity, ipagdedepensa o ipagtatanggol nila ito mas lalo na sa mga kontrobersyal na sitwasyon.

Ang Pagtanggol ng mga Netizen sa Aktres

Ipinapalagay na ang karamihan ng taong nagpapahayag ng opinyon ay nakadanas ng trapiko sa Pilipinas o may kamalayan man ukol sa laganap na isyung ito base sa kanilang mga sinabi. Kinuha ang mga komento sa Twitter at comment sections ng isang video sa Facebook (“Marian Rivera 2019”) at isang video sa Youtube (Showbiz Broadcast).

Sa pangkalahatan, ang mga argumento laban sa kritika ng kaniyang pahayag ay umiikot sa: pagturing sa kaniyang sagot bilang personal at nanggagaling sa sarili niyang mga karanasan; pagturing sa sagot bilang paghanap ng positibo sa harap ng masamang sitwasyon; at kalagayan ng trapiko bilang isang patuloy-tuloy na suliraning walang solusyon. May ibang uri rin ng mga komento na gumagamit na ibang pangangatwiran na makikita sa bandang dulo ng talakayan.

Sa usaping ang kaniyang sagot ay tungkol lamang sa sarili niyang karanasan, kailangang balikan ang kaniyang sinabi na kung may lakad ang isang tao, agahan na lamang niya upang maiwasan ang trapiko. Malinaw na nakadirekta ito sa ibang tao, at malinaw na ito ang pananaw ng aktres ukol sa pakikitungo sa trapiko.

I don't get the hate. She's right. Heavy traffic is given. The government can't do anything about it. What can we all do? We just need to adjust and do something productive while stuck in one (@iHUG2ne1).

Okay ,assuming the advise is for everybody, but then kung applicable sa inyo ,why not follow, kc po isipin nyo ung advise nya is para sa mga may kotse at may driver, ska wla po syang pwesto sa government para paginitan nyo sya.

“Make something good out of a bad situation.” Ang pagkaintindi ko sa sinabi nya and I don't see anything wrong on that. I don't understand why that's an issue. Do I need to check my reading comprehension na ba? Lahat naman tayo biktima ng traffic. It's part of our lives. What can we do about it? Yes we can complain it's our prerogative but does it do any good? If no is your answer then maybe she's right libangin na lng natin yun sarili natin while we're stuck in traffic (@emerald20950136).

Mahalagang itala na ang pangalawang tweet sa itaas ay galing sa isang fan-made account ng tagasuporta ni Marian Rivera at ginawa lamang upang patuloy-tuloy niyang ipagtanggol ang aktres sa Twitter. Ang mga pahayag na ito ay sumasang-ayon sa sinabi ng aktres hinggil sa kung ano dapat ang gawin pag naipit sa trapiko, tulad ng karamihan ng depensa sa kaniya. Samakatuwid, maisailalim ito sa kritisismo na inilahad sa kaniyang sinabi. Nakatanim na sa mga tao ang

pag-iisip na wala na silang kakayahan o kapangyarihang baguhin ang mahirap na sitwasyon at namumuhay nang kampante kahit hindi tama o makatarungan ang sitwasyon. Sapagkat may punto ang mga argumento na minsan kinakailangang libangin na lamang ang sarili habang naghihintay sa kalsada dahil sa sandaling iyon wala naman talagang magagawa ang indibidwal, nakapipinsala ang ugaling hinahayaan na lamang mangyari ang kahirapang ito sa pang-araw-araw at taon-taon.

At hindi laging magkaparehas ang karanasan ng bawat Pilipino—mayroong mga siksikan sa MRT, nakasabit sa labas ng dyip, mga nag-uunahan sa UV Express, at iba pa. Magkakaiba ang kanilang karanasan at iba't ibang diskarte ang ginagamit upang umabot sa trabaho o paaralan. Kung ikukumpara ang isang aktres na nasa malawak na van na may air conditioner at LTE sa isang manggagawa na nakaupo sa lapag ng dyip, halatang halata ang lawak ng kanilang pagitan sa isa't isa at ang magkaibang antas ng ginhawa sa kanilang pamumuhay.

Sa pagkawalan ng pakialam at pagiging kampante sa mga isyung ganito, hindi magsisikap at kikilos ang gobyerno upang mabigyan ng solusyon ang suliranin. Ika ng isang netizen na sumagot sa unang tweet sa ibabaw, nasasanay na ang mga mamamayan tiisin ang gobyernong hindi maayos ang paggawa ng trabaho (Tetsuya Jumi Makino). Sa panahon at espasyo ng pagkarami-raming isyung hinaharap ng Pilipinas, hindi wasto ang hinahayaan lamang manatili ang mga mamamayan sa mga sitwasyong nagdudulot ng kahirapan.

Sa susunod na halimbawa, makikita na ang naiibang lohika na ginagamit ng ilang mga tagahanga upang ipagtanggol ang sinasabi ng kanilang mga idolo.

Sis mag aral ka na lang nang mabuti para may 'me time' ka din hindi naghahanap ka nang mali sa tao di ka mahal nang mga magulang mo?

Pag galit ka sa tao kahit anong mabuting gawin ni Marian Rivera hindi nyo pa din maaappreciate yan. At okay lang yun kase makikitid utak nyo.

...Kahit naman mga artista na ttraffic din kaibahan lang they have their own car! They leave early para di ma stuck sa traffic gamitin din kasi ung utak ukinam (@dhynmmmn).

Halata na galit ang mga nagkomento ng mga ito, at dumulong sa punto na ang mismong tao na ang inaatake, hindi na ang argumento. Makikitid daw ang utak ng mga nagkritika, o hindi ginagamit, ngunit maaari bang hindi gamitin ang utak ng isang taong kayang mag-tweet at mangatwiran?

Wala ring tuntunan ang pagsabi ng tauhan na “mag-aral nang mabuti para may me time ka din” subalit wala namang kaugnayan ang pag-aaral ng mabuti sa pagkakaroon ng me time habang nagco-commute, maliban na lang kung ipinapahiwatig niya na kailangang umabot sa antas ng kasikatan o pribilehiyo ni Marian Rivera upang magkaroon ng pagkakataong maging maginhawa ang commute sa paraan ng pag-aaral. Mainam rin na ilahad na ang sinasagot ng tauhang ito ay isang thread ng isang netizen na ipinapahayag ng mabuti ang kaniyang kritisismo. Sa pagsabi rin ng “di ka mahal ng mga magulang mo”, isang argumentong masasabing gumagamit ng pag-atake sa tao mismo at hindi gumagawa ng maayos na argumento na makadadagdag ng diskurso ukol sa paksa.

Trueeee and very well said ate Marian ...!!!!...

Tama naman c marian e...kung my lakad ka e di mg-adjust ka ng time.Hayyz mga pipol nga naman ang liit liit na isyu pinapalaki.Mrs.Marian Rivera wla kng mali sa sinabi mu sinagot mu lng base sa pamamaraan mu (Irene Balbalosa).

Sa mga komento sa itaas, makikita na idinidirekta ng mga tauhan ang kanilang sinasabi kay Marian Rivera mismo, tinatawang siyang “ate Marian” at kinakausap siya ng direkta. Itong klaseng pagtanggol na ito ay karamihang wala ring saysay ang argumento laban sa kritisismong ibinigay sa kaniya at sa halip ng dumagdag sa diskurso ng pagtungo sa isyung trapiko.

Hay nku freedom of speech yan! mahilig nmn kayo mgbigay ng kulay! Humaba na story nyo at sandamagmak na pghusga nyo sa tao. PALIBHASA DI MAKULAY AND MGA BUHAY NYO KYA MAHILIG KYONG MAGBIGAY NG KULAY! ANO BYAN! C MARIAM INTELEHENTENG TAO. MAKITID LANG ANG ULO NG MGA MAHILIG MAGBIGAY NG KULAY! MGA SHUNGA ECHAPWERA NYO NA NGA MGA GANYAN! HELLOOOOOO.. BABOOOOO!

Ang huling sipi ay isang halimbawa ng pinaka-vapid o walang saysay na argumento. Ang paggamit ng matalinhagang mga salita ay indikasyon ng kawalan ng mahusay ng pangangatwiran tungkol sa isyu. Ininsulto niya ang mga kritiko at sinabihang “shunga” at “echapwera” at “mahilig magbigay ng kulay” sa halip na, gaya ng ibang halimbawa, bigyan ng mas malalim na diskurso ang isyu. Ang kakaibang lohika na ginamit nila at pangangailangang gumamit ng mga salitang tulad nito ay indikasyon din ng kakulangan nila ng sapat na argumento. Ginawa lamang nila ito upang umatake sa mga kritiko, at masasabing ginawa lamang nila ito dahil nais nilang ipagtanggol ang artista bilang tagahanga niya.

Ang Kulturang Celebrity sa Pilipinas

Ang kontrobersya na umusbong mula sa pananaw ng aktres ay isa lamang sa napakaraming pangyayari na nagsisilbing mga halimbawa o instansiya kung saan ipinagtatanggol ng isang tagasuporta ang kaniyang itinataguyod sa anumang paraan. Dahil sa pagsikat ng social media, naging mas madali at mas malawak ang mga usapan o debate ukol sa iba't ibang isyu. Ang social media rin ang nagsisilbing tulay sa pagitan ng industriya ng showbiz at ng masa. Bumilis ang daloy ng impormasyon tungkol sa industriya at sa mga celebrity, at nakakausap ng mga tagahanga ang kanilang idolo.

Bilang isang lipunang may malalim na koneksyon at pagtangkilik sa industriya ng showbiz dahil ito ang pangunahing pinagkukunan ng aliw, ang Pilipinas ay isang lugar kung saan nakasangkot ang pananaw, pulitika, parasociality, kultura ng consumerism, kapitalismo, at iba pang mga implikasyon na nakaaapekto ng pamumuhay at pag-iisip ng mga tao (Centeno). Napapag-usapan at nakakapagpalitan ng pananaw at karanasan ang mga tagatangkilik ng celebrity ang mga tao sa iba't ibang espasyo, at nahahalo ang impluwensiya ng celebrity sa pangaraw-araw na desisyon. Malakas ang pagsasanay ng celebration sa Pilipinas dahil sa malawak na abot ng industriya ng pag-aaliw o showbiz. Ang estilo ng celebration sa bansa ay makikita sa paguugnay ng impluwensiya ng celebrity sa buhay ng tao—sa kaniyang mga posisyon, social identity, kahaligan, pananaw, at iba pa (Centeno). Sa pananaliksik na ito ni Centeno, ipinaliwanag din niya ang habitus o mga nakatanim na mga pagdama o paraan ng pamumuhay sa tao na idinulot ng kanilang lipunan. Sa kasalukuyang konteksto, makikita ito sa simpleng pagsuporta kay Manny Pacquiao at Bong Revilla bilang mga politiko at pagsang-ayon sa mga opinyon o gawain ng maimpluwensiyang tao.

Pag-iisip at Ugali ng Mga Tagahanga Bilang Bunga ng Impluwensiya ng Celebrity at Bias

Nailalarawan ng sitwasyon ni Marian Rivera ang relasyon sa pagitan ng hinahangaan at tagahanga. Nagkakaroon sila ng bias sapagkat kayang baguhin ng artista ang pag-iisip ng mga taong nabibilang sa fandom niya. Nakabubuo ito ng sariling konsepto na makikita lamang sa loob ng grupo na iyon na naiiba sa mga fandom sa labas nito. Sa kaso ni Marian Rivera, makikita na ang pangangatwiran ng kaniyang mga tagapagtanggol ay vapid o walang saysay. Hindi na makatuwiran o hindi konektado ang mga argumentong inilalahad nila patungkol sa isyu.

Kagaya ng mga nabanggit sa nakaraang argumento, nakabase ang pangangatwiran ng mga tao ayon sa paniniwala ng kanilang hinahangaan, o sa madaling salita, mga artista. Nailalarawan na isa sa mga pinakamaimpluwensiyang nilalang sa mundo ay ang mga celebrity. Mayroon silang kapangyarihan na mag-impluwensiya sa pag-iisip at mga ideya ng mga taong nakatutok sa mga gawain nila. Gayunpaman, lumalaganap ang kanilang impluwensiya at kasikatan sa pamamaraan ng telebisyon, social media, at showbiz, mga channel ng media na may malaking bahagi sa kultura ng kontemporaryong lipunan bilang pangunahing uri ng panlilibang ng karamihan sa mga Pilipino at bilang panibagong pamamaraan ng komunikasyon. Kung babalikan si Marian Rivera, makikita natin na mahusay ang paggamit niya ng mga nabanggit na media channel sa pagpakilala ng sarili niya sa mga masa. Mula sa sa mga teleserye at variety show kung saan nagsimula ang karera niya bilang isang artista, nakaabot na rin ang presensya niya sa social media. Pinakaaktibo si Marian Rivera sa Instagram, kung saan nagpopost siya ng mga larawan ng kaniyang pamilya at pati na rin ang mga produktong ineendorso niya para sa 8 milyong followers niya. Sa pamamaraan na ito, nabibigyan niya ng pagkakataon ang kaniyang mga tagahanga na makita ang mga aspeto ng buhay niya na personal at pribado.

Dito lumalakas ang parasocial na relasyon sa pagitan ng isang idolo at ang kaniyang mga fans. Ang relasyong parasocial ay tumutukoy sa pagkakaroon ng matalik na koneksyon sa isang idolo at ang kaniyang mga tagahanga (Barron). Dahil nakikita ng mga fans ang mga personal na aspekto ng buhay ng kanilang hinahangaan, nararamdaman nila na parte sila ng social circle o isa silang kaibigan ng kanilang idolo. Una itong nakita sa paggawa ng mga fans ng iba't ibang likhang-sining na nakaugnay sa hinahangaan nila, katulad ng fan fiction at fan art, at patuloy na lumaganap dahil sa paggamit ng social media. Bukod sa pagsilip ng mga tagahanga sa buhay ng kanilang idolo, lumalakas ang kanilang parasocial na relasyon dahil maari silang makipag-usap sa mga social media site. Halimbawa, sa Twitter, maaari silang mag-reply sa tweet ng kanilang idolo, o i-tag at i-mention sila sa sariling tweet. Bukod pa rito, ang mga aksyon at ideya na pinapahayag ng mga celebrity ay nagiging gabay ng pamumuhay at nagagamit bilang basehan ng pansariling opinyon. Nagkakaroon ng sariling pamamaraan ng komunikasyon at kultura ang mga taong bahagi ng isang fandom o grupo ng mga tagahanga ng isang artista. Samantala, posibleng magkaroon ng alienation o othering ng fandom mula sa ibang tao sa lipunan dahil sa pagkakaiba sa pag-iisip ng mga tagahanga at mga taong hindi tumatangkilik sa isang idolo (Jenson).

May kakayahang mag-impluwensiya ang mga makapangyarihang tao ng mga opinyon ng masa at ibang mga konsumidor ng mga nilalabas nilang content. Nahuhubog ang pananaw ng kanilang fans ukol sa mga ideyang pinapahayag nila,

at nakakahatak ng reaksiyon mula sa mga taong nakakakita nito. Sa kaso ni Marian Rivera, ang paglahad niya ng opinyon niya ukol sa krisis pantransportasyon ay nakaimpluwensya sa pag-iisip ng maraming Pilipino, lalo na sa mga tagahanga niya. Dahil sinabi niya na ginagamit niya bilang “me-time” ang oras na naaaksaya sa trapik, naging positibo ang tingin ng kaniyang mga tagahanga sa krisis na ito. Hindi nabibigyan-diin ang katotohanan na krisis nga ang pangyayaring ito. Isa itong problema na dapat ayusin at harapin. Sa mga ganitong pangyayari, kailangan alalahanin na iba ang tungkulin ng mga artista sa pamamayanan. Maaari silang magbigay ng opinyon o sariling pananaw sa mga pangyayari sa lipunan, ngunit hindi dapat ito seryosohin (Back et al.)

Estratehiya ng mga Personalidad sa Loob ng Kanilang Fandom

Matapos ang ingay na ito, si Marian Rivera ay humingi ng paumanhin sa isang post sa Instagram. Ayon sa kaniya, mali lamang ang naging pagkakaintindi ng mga netizens sa kaniyang sinabi at dinepensa na sarili lamang niyang pananaw ang inilahad. Ang tanong lamang daw ay nakatuon sa kaniyang sariling pananaw at pamamaraan kaya ang sagot niya ay hindi pangkalahatan. Hindi siya nagbibigay ng parangal o kung ano man sa mga taong nakararanas ng matinding trapiko (Team). Idinagdag din ng aktres ang pakikiramay sa mga nahihirapan sa trapik: “Kinikilala ko po ang hirap na pinagdaraan ng mga Pilipino sa kalbaryong ibinibigay sa ating lahat ng trapik” (@marianrivera).

Sa pagiging responsable sa kaniyang mga nasabi, maaaring siya lamang ay gumawa ng hindi kinakailangan at hindi mahalagang ingay sa social media. Sa huli, sumang-ayon pa rin siya sa kung ano ang nais ng mas malaking populasyon habang pinapanindigan pa rin ang kaniyang opinyon. Sa ganitong paraan, patuloy pa rin siyang sinuportahan ng kaniyang mga tagahanga kahit naparamdam niya na sang-ayon siya sa pananaw ng dalawang panig.

Ang Pagkakatulad ng Pagtangkilik sa Celebrity sa Pagtangkilik sa Politiko

Ang mga sikat na personalidad kagaya ni Rivera ay tunay ngang may malaking impluwensiya sa mga tao lalo na sa kanilang mga tagahanga. Iba-iba ang mga rason at kaniya-kaniya sila ng mga paraan upang makuha at mapanatili ang suporta ng kanilang mga tagahanga. Kaya naman, ang kanilang mga aksyon at desisyon ay maaaring base sa pananaw ng kanilang mga idolo. Ngunit hindi nagtatapos ang

impluwensiya ng mga taong makapangyarihan at maimpluwensiya sa telebisyon at showbiz lamang. Nararamdaman rin ang mga pangyayaring ito sa mga pulitikal na espasyo, sa mga eksena sa ekonomiya, at sa lipunan. Kagaya na lamang ng mga miyembro ng DDS o Die-hard Duterte Supporters, ang lahat ng mga desisyon ni Presidente Rodrigo Duterte, simula pa sa kaniyang pagiging alkade sa Davao City, ay kanilang sinasang-ayunan. Kung si Marian Rivera ay isinasalang-alang hindi lamang ang pananaw ng kaniyang mga tagahanga ngunit ng mas malaking populasyon ng lipunan, si Duterte naman ay sinusuportahan ng mga tao dahil ginamit niya ang kaniyang posisyon upang pagandahin ng Davao City. Ayon nga sa mga naninirahan doon, nagdala siya ng katahimikan at kaligtasan sa lungsod kahit pa sila ay nakapaligid sa karahasan. Sa katunayan, may mga batas at patakaran na nakatuon sa pag-inom, paninigarilyo, at kung ano-ano pa (Whaley). Sa kabilang dako, si Duterte ay isang politikong may malaking pagpapahalaga sa utang na loob. Sabi nga niya sa kaniyang pagtakbo bilang pangulo, ikakampanya niya ang kahit sinong opisyal na pinagkauutangan niya ng pagpapasalamat (“Duterte Says ‘Utang Na Loob’ Compels Him to Campaign in the 2019 Elections”). Isa na nga sa pinagkakautangan niya nito ay ang pamilyang Marcos. Ayon nga sa isang panayam kay Panelo, tinutulungan ni Duterte ang gobernador ng Ilocos Norte na si Imee Marcos sa kaniyang pangangampanya bilang senador dahil tinulungan siya nito sa kaniya ding pangangampanya. Utang na loob nga kung ito ay tingnan ng tagapagsalita ng palasyo (Esguerra). Dahil sinusuportahan ni Duterte ang ilang mga sikat na katauhan dahil sa utang na loob, ang kanilang mga tagasuporta at tagahanga ay kaniya rin nagiging mga tagasuporta at tagahanga.

Ang mga kagagawan din ni Presidential Spokesperson Salvador Panelo ay maihahambing sa walang saysay na mga depensa o argumento upang mapanatili ang imahen ng administrasyon. Halimbawa, noong ika-26 ng Disyembre 2019, kumalat ang isang larawan galing sa Philippine Army na nagpapakita ng ilang miyembro ng New People’s Army na sumuko at nakapila sa harap ng isang lamesa na puno ng armas. Naging kontrobersyal ang larawan sapagkat nahalata ng maraming netizen na mukhang edited o photoshopped ang mga taong nakatayo. Sa madaling sabi, “manipulated” daw ang larawan. Bilang tugon, sabi ni Spokesperson Panelo na hindi naman ito manipulated at “kinollage” lamang: “Hindi naman minanipulate. Kinollage, pinagsama yung dalawang picture” (Corrales).

Ngunit, gaya ng mga tweet at komento laban sa kritisismo kay Marian Rivera, walang dagdag ito sa diskurso, lalo na dahil masasabi na ang pag-“doctor” or kahit pag-kollage ng larawan ay pagma-manipulate din. Walang saysay ang depensa ni Panelo, lalo na at inamin ng Philippine Army na “manipulated” nga

ang larawan (Corrales & Arguelles). Ang ginawa lamang ng kaniyang pahayag ay ang pagpapatunay ng kaniyang debosyon sa pagprotekta ng imahen ng administrasyon kahit mali o nakasasakit ang ginagawa nito. Bilang spokesperson ng pangulo, hindi ito iisang pangyayari lamang. Hindi ito ang unang instansiya ng kaniyang pagpapahayag na nagsisilbi lamang tanggalan ng paninisi o sala ang pangulo o ang administrasyon.

Isa rin sa mga nakatanggap ng utang na loob ni Pangulong Duterte ay si Mocha Uson na itinakda niya bilang ikalawang sekretarya ng Presidential Communications Operations Office (PCOO) dahil sinuportahan siya nito sa kaniyang pagtakbo bilang pangulo nang walang hinihinging kapalit (Placido). Maraming paraan si Uson upang ipahayag ang kayang suporta sa pangulo. Sa katunayan, ginagamit niya ang kaniyang Blog upang magpahayag ng mga opinyon ukol sa administrasyon ni Duterte. Ika nga niya, si Duterte ay matapang at may malasakit. Kahit sinong kriminal ay matatakot sa kaniya (micamyx). Sa Mocha Uson Blog na dating nakapokus sa pagbigay ng payo ukol sa pakikipagtalik, siya ay gumamit ng mga bidyo, memes at kung ano-ano pa upang makuha ang loob ng mga netizens (Ressa). Kaya naman, ang kaniyang mga tagasuporta at tagahanga simula pa noong siya ay isang mananayaw hanggang sa pagiging tagapaglingkod ng bayan ay naging tagasuporta at tagahanga ng pangulong Duterte.

Subalit, ang DDS ay hindi lamang pala Die-hard Duterte Supporters ngunit ito rin ay nangangahulugang Davao Death Squad, isang sinasabing grupo ng mga vigilante sa Davao na may koneksyon kay Duterte. Sa kaniyang pangako na sugpuin ang droga at krimen sa bansa, libu-libo nang mga inakusahan ng paggamit o pagbenta ng droga ang pinatay ng pulis at vigilante. Si Edgar Matabato, isang umaming hitman, ay nagbigay ng paratang na si Duterte nga talaga at kaniyang anak na lalaki ay may kinalaman sa pagkamatay ng mga taong sangkot sa ipinagbabawal na gamot. Sa kabilang dako, si Arturo Lascanas, isang retiradong pulis, ay kinumpirma ang Davao Death Squad (Lamb). Masasabi na ang dalawang DDS ang nagpapakita ng dalawang mukha ng panunungkulan ni pangulong Duterte.

Isa pang halimbawa ay ang pagdepensa kay Sen. Tito Sotto ng nakararami noong 2012. Siya ay nagkaroon ng isyu ukol sa pagkopya ng mga sinabi ng namayapang senador ng United States of America, Robert Kennedy, noong 1966. Kahit ang anak na mismo ng namayapang senador na si Kerry ay nag-antay ng pampublikong paghingi ng tawad mula sa kaniya, nanatili siyang determinadong ipaglaban ang kaniyang ginawa at naging matagal bago humingi ng paumanhin. Hindi raw ito isang plagiarism sapagkat isinalin lamang niya ito

sa Filipino (Cabico). Siya ay kilala sa pagiging sikat na aktor at host ng sikat na palabas sa hapon, *Eat Bulaga*, kaya naman marami talaga siyang mga tagahanga. Halos 40 na taon na silang nagbibigay ng isang libo't isang tuwa gamit ang kanilang mga nakakatawang segment, pelikula, konsiyerto at kung ano-ano pa (“Eat Bulaga!”). Kahit malinaw ang nagawa niyang mali, ipinagtanggol pa rin siya ng nakararami na maaaring kasama sa mganapatawa ng palabas na ito.

Ang Hamon: Kritikal na Pag-iisip

Masasabi na iba't iba ang paraan ng mga personalidad at iba't iba ang rason ng mga tao sa kanilang pagsuporta at paghanga sa kanilang mga idolo. Kagaya ng mga dumepensa kay Marian Rivera, ang mga patuloy na nagtatanggol kay Duterte ay ang kaniyang mga tagahanga simula pa ng kaniyang pamumuno bilang alkade sa Davao at kay Sotto ay ang kaniyang mga tagahanga simula pa ng kaniyang pagiging aktor at host ng *Eat Bulaga*. Kahit may gawin silang hindi sang-ayon ang nakararami, ang mga malugod nilang tagasuporta ay may tendensiyang ipagtanggol sila. Ang malinaw lamang ay ang mga personalidad kagaya ni Marian Rivera, Mocha Uson, Rodrigo Duterte at Tito Sotto, ay nakapagbuo ng relasyon at koneksyon sa kanilang tagasuporta at mga tagahanga. Ngunit, sang-ayon ka ba na ang mga opinyon ng mga personalidad, lalo na ng mga tagasuporta nila ay may lohika at tunay na pinag-isipan? Baka naman ang kanilang mga paniniwala ay nag-ugat lamang sa kanilang pagsuporta sa mga ito. Ang kanilang pagtanggol ay maaaring nakatuon na rin mismo sa tao at hindi na sa argumento. Sa kabilang dako, maaari rin naman na ang mga pahayag ng kanilang mga idolo ay nakaayon sa imaheng kanilang pinanghahawakan. Ngunit hindi sapat na sinusuporta ang isang tauhan upang sumang-ayon sa lahat ng kaniyang mga pananaw o gawain, at hindi palatandaan ng pag-unlad ang bulag na katapatan na makikita sa pagtanggol sa bawat salita lalo't pag walang saysay ang maibibigay na argumento. Dahil dito, hinahamon ang lipunan, lalo na ang mga nakalantad sa media na pag-isipan ang bawat argumento, aksyon, at desisyon lalo na bago sumang-ayon sa mga opinyon ng maimpluwensiyang mga tao.

Mga Sanggunian

- @dhynmmmn. Twitter Post. October 12, 2019, 7:23 PM. <https://twitter.com/dhynmmmn/status/1182980010212069376>
- @emerald20950136. Twitter Post. October 12, 2019, 4:29 PM. <https://twitter.com/emerald20950136/status/1182936245736886276?s=21>
- @iHUG2ne1. Twitter Post. October 13, 2019, 6:14 AM. <https://twitter.com/ihug2ne1/status/1183143970202767361?s=21>
- @lovingmesoftly1. Twitter Post. October 13, 2019, 7:30 AM. <https://twitter.com/lovingmesoftly1/status/1183162948958605312>
- @marianrivera. “Lahat tayo ay biktima ng trapik...”. *Instagram*, October 14, 2019. Accessed December 29, 2019. <https://www.instagram.com/p/B3lGSUFBn5C/>
- Afinidad-Bernardo, Deni Rose M. “WATCH: Marian Rivera on Traffic Issue.” *philstar.com*. The Philippine Star, October 15, 2019. <https://www.philstar.com/entertainment/2019/10/11/1959329/watch-marian-rivera-traffic-issue>.
- Afinidad-Bernardo, Deni Rose M. “WATCH: Marian Rivera on Traffic Issue.” *philstar.com*. The Philippine Star, October 15, 2019. <https://www.philstar.com/entertainment/2019/10/11/1959329/watch-marian-rivera-traffic-issue>.
- Back, Bennet, Edles, Gibson, Inglis, Jacobs, and Ian Woodward. *Cultural Sociology: An Introduction*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd, 2012.
- Bad to Worse: Duterte’s Plan to Ease Philippine Traffic Withers.” *Nikkei Asian Review*. February 13, 2018. <https://asia.nikkei.com/Editor-s-Picks/FT-Confidential-Research/Bad-to-worse-Duterte-s-plan-to-ease-Philippine-traffic-withers>.
- Baraan, Francis IV. Twitter Post. October 14, 2019, 4:20 AM. <https://twitter.com/MrFrankBaraan/status/1183477548518260741>
- Barron, Lee. *Celebrity Cultures*. London: SAGE Publications Ltd., 2015
- Brown, Michael. “A Strategy of Governance for the next 6 Years.” *Business Mirror*, July 4, 2015. <https://businessmirror.com.ph/2015/07/04/a-strategy-of-governance-for-the-next-6-years>

- Cabico, Gaea Katreena. "Sotto on Plagiarism Allegations: Translating Isn't Copying." philstar.com. *The Philippine Star*, May 23, 2018. <https://www.philstar.com/headlines/2018/05/23/1817926/sotto-plagiarism-allegations-translating-isnt-copying>.
- Centeno, Dave de Guzman. *Parasociality and Habitus in Celebrity Consumption and Political Culture*. *Asian Journal of Social Science* (2016), 44(4-5), 441–484. doi:10.1163/15685314-04404002
- Chanco, Boo. "Transport Crisis." *The Philippine Star*. <https://www.google.com/amp/s/www.philstar.com/business/2019/10/11/1959164/transport-crisis/amp/>
- Chanco, Boo. "Transport Crisis | Philstar.com." Google. Google, October 11, 2019. <https://www.google.com/amp/s/www.philstar.com/business/2019/10/11/1959164/transport-crisis/amp/>.
- Corrales, Nestor. "Panelo: Controversial photo of rebel returnees not 'manipulated'." *Inquirer*, December 29, 2019. <https://newsinfo.inquirer.net/1207036/fwd-panelo-controversial-photo-of-rebel-returnees-not-manipulated>
- Corrales, Nestor & Arguelles, Mar S. "PH Army apologizes, admits manipulating photo of rebel returnees". *Inquirer*, December 28, 2019. <https://newsinfo.inquirer.net/1206783/ph-army-apologizes-admits-manipulating-photo-of-rebel-returnees>
- Duterte Says 'Utang Na Loob' Compels Him to Campaign in the 2019 Elections: Mabigat Sa Amin 'Yan!: | Latest Philippine Politics News Today." *Politiko*, February 12, 2019. <https://politics.com.ph/duterte-says-utang-na-loob-compels-him-to-campaign-in-the-2019-elections-mabigat-sa-amin-yan/>.
- "Eat Bulaga!" Wikipedia. Wikimedia Foundation, December 30, 2019. https://en.wikipedia.org/wiki/Eat_Bulaga!
- Esguerra, Darryl John. "Panelo: Duterte Endorsing Imee Marcos out of 'Gratitude'." *Inquirer News* Panelo Duterte endorsing Imee Marcos out of gratitude Comments, February 11, 2019. <https://newsinfo.inquirer.net/1084192/panelo-duterte-endorsing-imee-marcos-out-of-gratitude>.
- Irene Balbalosa. Twitter Post. October 14, 2019, 5:41 PM. https://twitter.com/balbalosa_ma/status/1183679259249803266
- Jenson, Joli. "Fandom as Pathology: The Consequences of Characterizations." In *Adoring Audience: Fan Culture and Popular Media*, edited by Lisa A. Lewis, 9-29. London: Routledge, 2001.

- Karl (@kbomolina). Twitter Post. October 12, 2019, 8:44 PM. <https://twitter.com/kbomolina/status/1183000412208558080>
- Lamb, Kate. "Thousands Dead: the Philippine President, the Death Squad Allegations and a Brutal Drugs War." *The Guardian*. Guardian News and Media, April 2, 2017. <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/02/philippines-president-duterte-drugs-war-death-squads>.
- Llanes, Rommel. "Marian Rivera on Being Primetime Queen: 'Ito Ay Salita Lamang, Title Lang, Ang Importante Yung Ginagawa Mo.'" PEP.ph. Accessed November 20, 2019. <https://www.pep.ph/news/local/44826/marian-rivera-on-being-primetime-queen-ito-ay-salita-lamang-title-lang-ang-importante-yung-ginagawa->.
- Marian Rivera. 2019. "UNEDITED Video of Marian Rivera's interview regarding traffic" October 14, 2019. <https://www.facebook.com/MarianRivera/videos/1280079118867481/>
- Marian Rivera. Wikipedia. Wikimedia Foundation, October 18, 2019. https://en.wikipedia.org/wiki/Marian_Rivera.
- Marian Takes Selfies with Fans." Team Dantes, March 22, 2019. https://www.teamdantes.com/2018/07/22/marian-takes-selfies-fans/?fbclid=IwAR1sl1Xwnz1gA_1rly5h7r5GzJ5fTRnpWuwga9CEtXdW5x0QLe5_3_Ox0w4.
- Maria Rivera Biography." *The Famous People*, August 21, 2018. <https://www.thefamouspeople.com/profiles/marian-rivera-14605.php>
- Marimar (2007 TV Series)." Wikipedia. Wikimedia Foundation, October 14, 2019. [https://en.wikipedia.org/wiki/Marimar_\(2007_TV_series\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Marimar_(2007_TV_series)).
- Marimar Lyrics by Regine Velasquez - Original Song Full Text. Official Marimar Lyrics, 2019 Version." Marimar lyrics by Regine Velasquez - original song full text. Official Marimar lyrics, 2019 version | LyricsMode.com, July 16, 2008. https://www.lyricsmode.com/lyrics/r/regine_velasquez/marimar.html.
- Mawis, Sara Mae D. "Understanding the 'Build, Build, Build' Program." *Inquirer Business* Understanding the Build Build Build program Comments, July 28, 2018. <https://business.inquirer.net/254682/understanding-build-build-build-program>.

- Me Time' Mo Mukha Mo! Marian Rivera Binira Sa Pahayag Sa Trapiko.” Abante TNT Breaking News, October 27, 2019. <https://tnt.abante.com.ph/me-time-mo-mukha-mo-marian-rivera-binira-sa-pahayag-sa-trapiko/>.
- micamyx. “Mocha Uson of Mocha Girls on why they support Duterte”. Youtube video, 0:52. Posted [March 2016]. <https://www.youtube.com/watch?v=v6U8XZYUJk>
- Natividad, Kate. “What Marian Rivera’s Fan Base Reveals about Philippine Society.” Get Real Post, February 23, 2015. <https://www.getrealphilippines.com/2015/02/what-marian-riveras-fan-base-reveals-about-philippine-society/>.
- Osi, Carlo. “[OPINION] Our Undeniable Transportation Crisis.” Rappler, October 17, 2019. <https://www.rappler.com/views/imho/242572-undeniable-transportation-crisis>.
- Osi, Carlo. “[OPINION] Our Undeniable Transportation Crisis”. Rappler, October 17, 2019. <https://www.google.com/amp/s/amp.rappler.com/views/imho/242572-undeniable-transportation-crisis>
- Pascual, Antonio Cecilio T. “Public Transportation Crisis”. BusinessMirror, October 17, 2019. <https://businessmirror.com.ph/2019/10/18/public-transportation-crisis/>
- Pascual, Antonio Cecilio T. “Rev. Fr. Antonio Cecilio T. Pascual.” BusinessMirror, October 18, 2019. <https://businessmirror.com.ph/2019/10/18/public-transportation-crisis/>.
- Placido, Dharel. “Duterte on Uson Appointment: ‘Utang Na Loob Ko ‘Yan Sa Kanya’.” ABS, May 10, 2017. <https://news.abs-cbn.com/news/05/10/17/duterte-on-uson-appointment-utang-na-loob-ko-yan-sa-kanya>.
- Portillo, Samantha. “Sino Nga Ba Si Marian Rivera Sa Kaniyang Mga Mahal Sa Buhay at Kaibigan?” GMA News Online. GMA News Online, January 1, 1970. <https://www.gmanetwork.com/news/showbiz/content/374477/sino-nga-ba-si-marian-rivera-sa-kaniyang-mga-mahal-sa-buhay-at-kaibigan/story/>.
- Ressa, Maria A. “How Facebook Algorithms Impact Democracy.” Rappler, October 8, 2016. <https://www.rappler.com/newsbreak/148536-facebook-algorithms-impact-democracy>.
- Showbiz Broadcast. “Reaksyon ni Marian Rivera sa TRAFFIC Trending sa Social Media!!” YouTube video, 5:39, October 12, 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=Pf9egIOXfKg>

- Team, Push. “Matapos Umani Ng Batikos, Marian Rivera Nilinaw Ang Naging Pahayag Ukol Sa Traffic Crisis: ‘I Was Misinterpreted’: PUSH.COM. PH: Your Ultimate Showbiz Hub!” Push. Accessed December 1, 2019. <https://push.abs-cbn.com/2019/10/14/fresh-scoops/matapos-umani-ng-batikos-marian-rivera-nilinaw-an-218425>.
- Tetsuya Jumi Makino. Twitter Post. October 13, 2019, 7:08 AM. <https://twitter.com/jumoy moy/status/1183157522909122561>
- Vicencio, Iris. Twitter Post. October 12, 2019, 2:23 PM. <https://twitter.com/irisvicencio/status/1182904506545131522?s=20>
- Vicencio, Iris. Twitter Post. October 12, 2019, 2:50 PM. <https://twitter.com/irisvicencio/status/1182911294615146497>
- Vicencio, Iris. Twitter Post. October 12, 2019, 4:52 PM. <https://twitter.com/irisvicencio/status/1182941993183272961>
- Whaley, Floyd. “Welcome to Davao, the Philippine Leader’s Town: ‘No Smoking, No Crime’.” The New York Times. The New York Times, June 16, 2016. <https://www.nytimes.com/2016/06/17/world/asia/philippines-davao-duterte.html>.